

մար, մինչև 2 ժամանակ ծանապարհ գիւշ մ'ուր պիտի երթայի նոյն գիշեր բարեկամին տունը։ Առանց որմէ բաժնուելու վերջ գնացի վանքի միակ ուսում առած եւ զարգացած ձերանի կրօնարքի՝ Զ. Խնկովկենտիոսի քով, որու սենեակին իրեն թէ նշխարանի, թէ բնագնարանի, թէ աշխատութեան խցի եւ թէ միանշանային սեղանատան առջ կը ծռաւայեր, վասն զի Զ. Խնկովկենտիոս բացառութիւն կը կազմէր, եւ իբրեւ առանձին շնորհ իրեն զատ եւ վերջ ինչ աւելի անդադար կերակուր կը տրուէր։

Զ. Խնկովկենտիոսի սենեակին կից էր վանքի մասնադարանն ու թանգարանը՝ միեւնոյն սենեակի մէջ տեղադրուած եւ աղքատ աճէն փերպով։ Հազիւ 2000 հասար գիրք կար, բոլորն ալ եկեղեցական բովանդակութեամբ. բաց ի քանի մի թագմանութիւններէ անդ. եւ գիրք, բոլորն ալ ռուսերէն էին։ Իսկ թանգարանի բաժնի մէջ կային քանի մի կտոր երկաթեղէն Տիւր գործիքներու (մեծաւ մասամբ սլաքներու եւ նետերու) կտորներ, որոնք գտնուած են վանքի շրջակայքը։ Չանողան արականարութեանց հաստակորաներ յառնական եւ վրայի կեղեցական լեզուով, նշնակեալ հին յունական դրամներ, որոնց մէջ ուղադրութեան արժանին էր միայն Սեւեռնոսի Մակեդոնացւոյ մի դրամ արծաթ գրամմէ, որու վրայ գեւ. անապարտի կը կարդացուէր ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ անունը։ Այս յառնական յիշատակները մնացորդ են Անտիպոլիսի (Նիկիտիս) նախկին յունական գաղութականութեան, որու տեղւոյն վրայ կառուցուած է այժմեան Նովո-Սֆորի։

Զ. Խնկովկենտիոս իր 78 տարեան հասակին մէջ էր յառնականի զարկի գրականութեամբ, աճի 8 ինքնուրոյն շարադրութիւն, որոնց մէջ կարեւորն է գրքիկ մի՝ Древнее Русское знаменное пние վերնադրով օսի կը խօսի ռուսական հին երգեցածութեան վրայ. այս մասին ընդարձակ աշխատութիւն մ'ալ պատրաստած է պատշաճաւոր երաժշտական նօթաներով, բայց գեւ. լոյս չէ տեսած։ Ինք իր գրութեաններէն մի մի օրինակ ընծայեց ինչ։

Ինչ տրուած տեղեկութեանց համեմատ վնասականերու ամբողջութիւնը կը բաղկանայ 150 հոգիէ, որոնց 70ը կրօնաւոր քահանայք են, իսկ 80ը ծռաւայոյղք (нос. лухники)։¹ Աւանքի միաբաններու արդուրեւ եւ անասնոց համար օրական 300 բուրջի ծախք կը լինի որ կը հայթհայթուի բաց ի վանքի կալուածական հասարատան երամաններէն՝ այն օժանդակութեամբ, որ կու գայ Պետերբուրգի եւ Մոսկուայի մէջ տոյն վանքի ունեցած եկեղեցիներէն, եւ նաեւ մասնաւոր նուիրատուութեամբ։

Աւանք ունի ընդարձակ կալուածներ, իր սեպհական արտերը, բանջարանայնները, ջրաղացները, ձիերը, կտուրներ եւայլն, որոնց հոգացողները բոլորն ալ իրենք վնասականներն են։ Ունի նաեւ կաթնթարան, գիւղական գարոյնի ծրագրով, ուր ձրի կ'ուտանին եւ կը կերակուրեն շրջակայ գաւառներէն հաւաքուած մահմետական եւ քրիստոնէայ արեգա տղաք, հիւանդանոց, մոմ թափելու գործարան եւ

բաղնիք գարոյնի արշնդբաններուն համար։ Աւանքի տաճարի փոքր եւ, եւ հոն իրենք վնասականներն իսկ ամբողջովին չեն սղփր, եւ առհասարակ այժմ գտնուած շինութիւններն բոլորն ալ առ ժամանակակից են. ուստի ձեռնարկուած է ընդարձակ եկեղեցւոյ կառուցման՝ յառնել Ս. Պետեղէլյոսին։ Այս եկեղեցւոյ հիմնարկութեան քարն անհամար դրած են Ռուսաց Սրէքապոգ Գ. Կայարն, Կայարուհին եւ թագաժառանգը 1888 Սեպտ. 24ին, երբ եկած էին Ղազկաս։ Եկեղեցւոյն կից կը շինուի նոյնպէս ընդարձակ ընտանեաններ, գարոյն, հիւանդանոց, հիւրանոց եւայլն, կայսերական ընտանեաց այս այցելութեան յիշատակը ոսկի տառերով քանդակուած է այժմեան եկեղեցւոյ բակին մէջ։ Կայարուհին վնասքին 5.000 բուրջի ընծայած է։

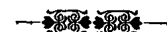
Նովո-Սֆորի ընական գիրքն ինքեան շատ գեւ. ղեցիկ է. եւ վանքի աշխատութեամբ այս գիրքն իբրեւ զբաղնիք անհասանալ կերպարանք է առած։ Բուսականութեան հարստութիւնն ու պէտկանութիւնը, վանքի քովին հասող Պրեքոպոլ գետակի ջրէն կազմուած լճին եւ ջրվժժն աճէն ուղեւորի օւղադրութիւնը կը հրաւիրեն իրենց վրայ։ Աւանքի շինութիւնները կը վերջանան ծովեղբեր վրայ, ուր յառուկ նաւամատոյց կայ, եւ ռուսական նաւական ընկերութեանց շաքերուները գրեթէ է ամեն որ կը հանդիպին հոս, Բաթումէն Օդեսէն ու Օդեսայէն Բաթում գնացած ժամանակ։ Ընկերութեանց այստեղի գործակալութիւնը նշնակել վնասականաց ձեռքն է։

Նովո-Սֆորի նոր շինութիւններն եւ գիրքը գիտեւէն վերջը, մասնք գարեւալ վանքի հիւրանոցն, ուր մեղ լին տունն։ Այս միջոցին վանքի կողմէն 2 ձիերք բերուած էին իմ օւղեւորութեան համար, բայց իմ բարեկամին կողմէն յատուկ ձեւ մարդ աղարկուած լինելով, եւ կարօտութիւն չուներցայ վանքի ձիերուն է յայտնելով անկեղծ շնորհակալութիւն, որին կցեցի մի աղքատիկ դրամական նուէր, հեռացայ վանքէն, ծովեղբերայ ճանապարհով, երբ ամառաման հորիզոնը մոտաւոր չեղեղակից անձրեւի պայտառալիքներ կ'աներ։

Չմոռանալ այստեղ յաւելուլ որ այս վանքի կարգադրութեան ներքեւ է մերակայ Պէտրոսկայի տաճարն, ուր 407ին արքայուհի եր ԅովհ. Ոսկերեան։

(Ընդունալիկ։)

Կ. ՅՈՒՐԵԱՆ

ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ

ՀԱՅ ԳԻՒԼԵԼԵՆ 8 ՈՒՆԵՐ

Բ.

Հոյ գիղպական տոննն են իւր կողմոյնիւնը։

Ուրի տներու վրայ խօսելու չլիսած՝ կ'ուզեմ չէնք շինելու կերպին ու առաջինի վրայ քանի մը տեղեկութիւն տալ։ Աւել ուրեք գիղպային իւր կը չինն իւր տունն աշխարհութեամբ իւր ընտանեաց ան-

¹ Բովանդակ Ռուսաստանի մէջ 1886 արական եւ 195 իրական սեպհ վանքի կած. 7147 կրօնաւորները եւ 5537 մարդկանները, ի բաց առեւ ծռաւայոյնները։

կանգուն տուն մտնել առանց փութի զորաւոր մը դար-
նելու: Դուները հաստատելու կերպը Պարսից եւ
միւս գրաւից ազգաց գործածած կերպն է այս ինքն
գունըր թովի գերաններէն շին կանխել, այլ վերէն ու
վարէն սկսելու վայր կը հաստատեն, մինչդեռ Պարս-
կայան գրանցատընէն իր մէկ ոտը բարձր սեւակը կը
կալ, Հայոց գունըրն սեւակը սրահի գետնին հետ
հաստատ է եւ առանձնաբէր տան մէջն է: Երբէն իսկ
համեմատութիւնը բաւական կը ցուցնեն որ Հայերն ի
Պարսիցից քան փութ առած չեն, վասն զի փականքն ալ
Հայոց թով բոլորովին տարբեր է. այլ տարբերու-
թիւններն յետոյ յառաջ պիտի բերենք: Դուռը
պիտիւրը գործիքն է պարզ փայտեայ կղզակ մը՝ որ
գրան ծիշը մէտեղը կը հաստատուի փայտեղ գամբով: Եւ
ճեւը այսպիսի կղզակի մը կաղճութիւնը մեր առ-
ջեւը կը դնէ: Ամենէն կարեւոր մասն է ձ, զոր մօրէ
(= մայր) կարծեմ կ'անուանեն. (այս բառն փայ
պակահով չեմ): Խոռօցանայ աղբակը կու գան
ուրէն կղզակը b (= ինչեւէ՛ գառաւական փլուն, փո-
թւն) բառն ց' (գ.ա. գընէլէ, դէնէլէ, դէնէլէ) եւ
d դորշաւայ = փութն. (քովոյն ըստ ինքեան
թովիւն, աղբու ձագ բռնէ): Հետեւեալ կերպով կը
կղզակը. բանալին դուռը կը հանուի եւ կողպէքը
յառաջ կը մղուի եւ քովոյնէն կու գան կողպէքին
խոռօնները կը մտնեն եւ անոր յառաջ կամ ետ
երթալը կ'որոշուին: Երբ գունը բանալ ազուի,
բանալին կը խոթուի եւ քովոյնէնք վեր կը հանէ,
որով կողպէքը կրնայ յառաջ եւ ետ վարժիլ:

Դրանց կողմնական մասանց իրոք կղզակի
բարբառութեամբ ծակ մը՝ քլիւնօտ կայ, որմէ հետեւ-
ընդ ներս կ'երկնցունին գունը նշանակեալ կերպով
գանալու կամ փականելու:

Տան մէջուրն է ծօնիւր, ինչպէս շատ անգամ
ըսուեցան: Ծօնիւրն բոլորեալ գորգեր եւ գորգե-
րու վայր բազմոցներ տարածուած են, որոնց վայր
տանգանքն անով ծայալատիկ կը նստին: Ասկայն
գորգախոտար բազմոցներն ընտանիքներ այնպէս
շքաւոր են որ ոչ թէ միայն գորգ չունեն: Այլ եւ
տան յառաջը ծածկելու համար հարկաւոր եղածն
ալ զուրկ գտնուելով՝ մերկ գետնին վայր կը նստին:
Բարբառախոտար շքաւորութիւնը գնարիկի հետ-
քանակը բրած է. շքաւորը գետնից շաղկապով՝ մէջը
մտնել եւ յարդ խառնելը ետքը՝ լաւ կը ծփեն, ու-
րով անտանելի փոշին գտնալ չէին կը նուազի:
Օրին թէ արապերուս եւ թէ ներքուստ տան մը
կըսուալ նշան, ընտանեայ կրօնական-նուիրական
նշանակն է: Երբ ետքաքը կը բամբուրին, կրտսերն
անմիջապէս իրեն համար նոր ծօնի մը կը շինէ, եւ՝

որտիկ կը յիշեմ, առաջին կրակը հայրենի ծօնիւն
իւր տանը կը բերէ: Բազմաթիւ բացատրութիւնք
ընտանեայ ծօնիւն իմաստը կը պարզեն: Այս բացա-
տրութեանց մէկ քանին ի մտաց յառաջ բերել
կարծեմ անօգուտ չէ: Բայց նախ կ'ուզեմ ըսել
թէ ինձ զարմանալու եւ ցարդտ անբարեկեցի մնացած
է ընտանեայ այս կարեւոր միջնակայքը ցուցնող
ազգային սկզբնական բառին փոքրեղեակ բերնէն
անհետ եղած ըլլալն ու անոր տեղ թէ մեր եւ թէ
Ռուսաց թով տարանուն-թաթարական ծօնի բա-
ռին մասը գտած ըլլալը:

Կ'երգնուն յծօնիւն եւ նոյնն իբր կենդանի էակ
պատկերացնելով՝ կ'անի են: Երբ անէ մ'աղբիլ
անառաջ ուզեն՝ աղբիլն ի փութիւն խնդրոց առ-
վորարար անոր ծնողաց կ'ըսեն. «Եված երբ ծօնիւր
առի մը մոխիր անառաջ եւ մեր ծօնիւն մոխիր հետ
խառնելու» (նախ ինչ ընէ մը նախա-ս մոխիր եր
մինչ քո ծօնիւր ձեւը քանիս Կը ծօնիւն նեւ
խառնին): Բայց այսմ կը ջանացուն բարեւոյս ծօնիւն
աղբիլ մ'անառաջ եւ հակադարձ կերպով՝ այնպիսի
ընտանիքէ փետոյ մ'անեմալ: Նա ծօնիւն զտակ է
տանցուածքին իմաստն է՝ լաւ ընտանիքէ: Անոր
ծան որդի մ'իւր հայրենի ծօնիւն անպատուութիւն
է: «Տանք. ծօնիւրն կրակը մարի» (ըսողը-նա
ը՛ փութիւն) ծօնիւր կը կընէ (նախ) ըսելով՝ կ'անի են:
Նոյն իմաստով նաեւ կ'ըսուի «Ճախք մարի» կամ
ուրիշ օրինակ մը՝ երբ մանկամարդ կ'ինն անտարակ է
կամ բան մ'ըրած է, սեւեւարը կ'ըսէ. «Հորք ծօնիւն
չըլի (հորք ծօնիւն չըլիլ ինչ): Արեւը բազմաթիւ
օրինակներ եւս կրնայի յառաջ բերել: Բայց կար-
ծեմ թէ բերուածները կը բաւեն թեթեւ գաղա-
փար մը տեսլու թէ ծօնիւն ինչ ընէ նշանակութիւն
ունի Հայոց թով: Երկրորդ այս օրինակներէն կը
տեսնուի, թէ ինչպէս որ լատիներէն մէջ focus
միանգամայն ամբողջ առան, ընտանիքը կը նշանա-
կէ (գ. օ. հետեւեալ՝ ejicare aliquem domo et
patriis focia, կամ առաւել եւս որոշ՝ ager habi-
tatus quinqe focis բացատրութիւն մէջ), նոյն.
պէս ալ հայերէնի մէջ ծօնիւր տուն, ընտանիք կը
նշանակէ, որուն տեղ ծօնի բառն ալ կը գործ-
ածուի:

Արդեն ըսի, որ գիւղի մէջ բնակող ընտա-
նեայ թիւն ծօնիւրու վայրէն կը հարուան. այս-
պէս կը կատարուի միանգամայն Ռուս կատուութիւնն
հին ժամանակները հայաբնակ գիւղերու մարգա-
համար: Հերթիկներէն թիւր հաշուել տուաւ,
որով եւ ընտանեայ թիւր գտնուեցաւ: Ինչ ինչ
գիւղերու մէջ այս կերպ մարգահամար կատարելն
սո՛ առաւելութիւն ունենալ որ տերութեան
պաշտօնէրը հասնելն յառաջ հերթիկ տանիքն
կը հեռացընեն եւ անց միջին ծօնիւն վերցնելով՝
պաշտօնեաները կը խաբեն: Յայտը եւս երբ գիւղի
բնակչաց քանի ընտանիք ըլլային հարցընալ, պա-
տասխան կ'ընդունին. «Մասաղ ուտող՝ այնչափ
տուն, իսկ մարգահամար տեղարկաց մէջ՝ այն-
չափ»: Եւ առաջինն միշտ երկրորդին շատ անգի-
կը ըլլայ: (Մտորոշ տարւ հարցը քնն, ֆախրի օնա-
ռաւ):

Այն ինչ գարունը կը մերձենայ, բնակիչք
Հարբաթին սրահ կը փոխադրուին, վասն զի առ

¹ Հին գերմանական գանձեր տանը Շեմ կը համե-
մատուի, որովհետ Vita St. Severini, Cap. VII մէջ տեսնուի կո-
մանայն այսպէս ցած էին: Իրաւի պատճառ. Երբեմն
այսպիսի ցած խոյիքի մը մէջ կը բնակէ: Ս' Կրտսեր
Ռոտտիցը կը ծագէ գլուխ մեղանքը բարբառը. համար.
(Henning, անդ. 1):

² Համեմատելու համար՝ Դր. Պարսից Պարսից գուն-
քուն վայր քանն կ'ուզեմ այստեղ յառաջ բերել.
Կրտսերն արքայի փոքրիկ քանդակներով, թելանին-
քով եւ ուրիշ կնիւններով նկարեալ երկու փեղիկ (մեր
քանի գունը փափուկ է) կը քանակայի, առ նուազն մէկ
ոտը բարձր սեւակը անին եւ այնպէս քան իսկ այս տեսակ
քանիքուն վարժարէն կ'արտայի մը կամ ոտը կամ պլակը
տեղ մը կը զարնէ: Երբեմնեւ փայտ հաստատած չեն,
այլ անոցն է որ թէ քանդակով կը գործուի, այլ քղ-
թաղով վերէն լայնութեանը գրտած գերանին կը կապուին:

մերձաւոր կողմերն կարգաւորեալ կը լուսաւորուին, սաստիկ անձրեւներուն եւ ձեռն՝ հարկ կ'ըլլայ կամ փակել՝ ըստ հետեւորդի միջոյ մէջ նստիլ, կամ թողուլ որ ցուրտ կաթիլներն վրան կաթին: Սակայն կ'երեւայ թէ լուսոյն այսպէս նուազ ու տկար բլլալն դիտմամբ կ'ուշադի:

(Հարաւստիք):

ԲԱՆԱՍԵՂՆԱԿԱՆ

ՀՐԾՓԵՑՑ

(Սիֆրիչ Գեհրուսեմից):

Դու ապաք սահմանով դէպ ի ծով նստի
Եւ ծովուն կապոյտ կոնալներն չես, —
Բայց քո ափն, առուակ, ես չեմ գալ քնալ,
Հրածեշտ եմ տալիս քեզ արդէն յաւէտ:

Դու ոռոգելով դաշտներ ու մարգեր,
Կը փոռիս ինչպէս աղմուկոտ մի գետ, —
Բայց քո ափն, առուակ, ես չեմ գալ քնալ,
Հրածեշտ եմ տալիս քեզ արդէն յաւէտ:

Այստեղ հնչաւս միշտ կը շրէ կաղնին,
Ջրերդ մէջ բարսիմն կը ծքփայ վէտ վէտ,
Ժաղիկների մէջ կը թզապ մեղուն...
Ե՛ս միայն այնտեղ չեմ լինի քեզ չես:

Արծաթեմ լուսնական ու թրթռուն շողերն
Այնտեղ շրթդ մէջ կը խաղալ յաւէտ,
Ե՛ս միայն, առուակ, փորդ չեմ տնտնի,
Ե՛ս միայն այնտեղ չեմ լինի քեզ չես:

* * *

ԵՐԿՈՒ ՎՅՐԴ

(Սարա միայրախոհից):

Աւագի վերայ վշտատանը, տրտում
Պատկած են երկու թարշամած վարդեր.
Արեւ վերջին ծիրանի ցուրդով
Ժածելում է շոքա զոնատ թերթիկներ:

— Ի՜նչ մատաղանաւ հարաք զգուսնողով
Իւր սիրատարիկն կրթին էր կըրում,
Երբ անհուն սիրով ու երջանկութեամբ
Նորա փափկասուն սիրուն էր բաբախում:

— Տընուր անշատման սրտայոյզ ժամին
Խեղճ հարկ կըծրէր պոկեց ինձ փեսան,
Երբ պատկած էր նա շանգիտ դազաղում,
Մոծերի լուսով, պառճ որպէս արօն:

Աւագի վերայ վշտատանը, տրտում
Պատկած են երկու թարշամած վարդեր,
Եւ շոքա գոնատ թերթիկն վերայ
Հանգում են մոռմեկ մուտքի նշնշուն:

Թորոս, Սոփորիոս Անոփեւն.

ՆՈՐԱՆԱՅԻՅԻՆ:

ԱՐՈՒՆԱԳԻՑԱԿԱՆ

ՓԱՐՇԱՐԵՑ

ամացոյցներուն հին
պատմութիւնն իւր
լրութեան հա-
սաւ՝ երբ ճօճա-
նակը գտնուեցաւ:
Ցայն վայր ժամա-
ցոյցները՝ թէեւ
ցերկորդական
մասունս արուես-

տակերտ գործիքներ էին, այսու ամենայնիւ ժա-
մանակն ուղղութեամբ եւ ճշգրտութեամբ չա-
փելու տակաւին անկարող էին վասն զի ա-
ռանցքին կրկին մասերը զերար շփելով իրա-
րու ընթացից աւելի արգելք կը դնէին քան
թէ կանոնաւորութեան նպատակ կը մատուցանէին:
Ընդհակառակն ճօճանակը, որուն շարժումները
ընական հաստատ օրէնքէն առաջ կու գան, այս-
ինքն ըստ օրինաց ձկնա մարմնոց, ազատ գրից
մէջ կախուած կը կատարէ իւր ընթացքն ազատ
եւ անարգել: Բայց հարկ էր նախ այս բնական
օրէնքը յայտնել. որ եւ յայտնուեցաւ իսկ ի ձեռն
իտալացի իմաստոյն՝ հռչակաւորն Գալիլէոսի:
Ըստ ծանօթ աւանդութեան մը 1583ին երբ
Գալիլէոս փիլիսոփայ Մարք եկեղեցին կը գտնուէր, իր
բոլոր բովանդակ մտադրութիւնը տեսանելի եւ
շատ անտարբեր առարկայի մէջ էր դարձուցած:
Առանց միտ դնելու նուիրական արարողութեանց
եւ քաղցրանուագ երգոց, մոմաց լուսասփիւռ
փայլմանց եւ բարեպաշտ հաւատացելոց խուռն
բազմութեան՝ Գալիլէոս իւր հայեցուածքով
կը հետեւէր անընդհատ ձեռնդրանէն կախուած
բազմաստեղանուն ջահի մը մեղմ շարժման: Այս
շարժման մէջ Գալիլէոս բնական օրէնք մը
գուշակեց հաւաստեալ, որուն մեկնութիւնն իւր